

CYPRUS

EILAND TUSSEN OOST EN WEST

(MEI 2024)

Hans HAUBEN

PREHISTORIE

ca. 10000 v.C.	Laat-Palaeolithicum (Oude Steentijd) of Mesolithicum (Midden-Steentijd): eerste menselijke sporen (Akrotiri); verdwijning van <i>Phanourios minutus</i> en <i>Elephas cypriotes</i>
ca. 8400 – ca. 3900/3750 v.C.	Neolithicum (Nieuwe Steentijd) – Khirokitia-nederzetting sedert ca. 7500/000 (twee grote fasen): <i>UNESCO World Heritage site</i> 1999
ca. 3900/3750 – ca. 2300 v.C.	Chalcolithicum (Koper-Steentijd)
ca. 2300 – ca. 1650/1600 v.C.	Vroege en Midden-Bronstijd – eerste stad ca. 1700: <i>Enkomi</i>

HISTORISCHE PERIODE

I. Van de Late Bronstijd tot en met de klassieke periode - lokale autonomie

ca. 1650/1600 v.C.: intensivering internationale kontakten – Griekse infiltraties – ontstaan schrift

15de eeuw: kortstondige Egyptische overheersing (Thoutmosis III [1490-1439/6]) ?

ca. 1400 – ca. 1200: Hittietische overheersing?

ca. 1250 – 1150 } algemene troebelen; Grieken (Mykeners) vestigen zich
11de eeuw (begin ijzertijd) } op Cyprus en stichten **stadskoninkrijken**

ca. 9de eeuw: Feniciërs vestigen zich (vooral) in Kition

- vanaf nu tot in de hellenistische tijd: drie grote culturen; in de keizertijd volledig vergriekst; opletten voor moderne projecties!

- Eteocyprioten (Amathous en binnenland): geleidelijk opgeslorpt; geattesteerd tot in de 4de eeuw v.C.

- Grieken: meeste steden; centrum Salamis

- Feniciërs: vooral Kition (heden Larnaca); geleidelijk vergriekst

- **autonome (en absolute) stadskoninkrijken** geïncorporeerd in grote rijken

1. ca. 707-612 v.C.: Neo-Assyrische heerschappij

2. 612-ca. 570/567: Neo-Babylonische heerschappij (?)

3. ca. 570/567 tot 545 of 526/525: Egyptische heerschappij (26ste dynastie)

4. 545 of 526/525 tot 332: Perzische heerschappij (Achaemenieden) met intermezzo van 411 tot 374/373: onafhankelijkheid onder Euagoras I van Salamis
5. 332-323: incorporatie in het Alexanderrijk
6. 315-310: verovering door Ptolemaios I – **einde van de autonome stadskoninkrijken** – (306-294: tijdelijk onder Antigonos Monophthalmos en Dêmétrios Poliorketês)

II. Hellenistische, Romeinse en Byzantijnse periode

315/310/294 – 58/30 v.C.: Ptolemaeïsch bestuur

- bijzonder strategisch belang: ligging, havens, grondstoffen (koper, hout), mankracht
- Joodse inwijkelingen sedert Ptolemaios II

58/30 v.C. - 1191 n.C.: Romeins en Byzantijns bestuur

- 58/30 v.C.- 330 n.C.: *Romeinse periode:*

Romeinse verovering resp. op Ptolemaios van Cyprus (58 v.C.) en Kleopatra VII (30 v.C.) – vanaf 22 v.C. senatoriale provincie – 12 v.C. exploitatie van de kopermijnen door Herodes de Grote – 46 of 47 n.C.: missiereis van Joseph-Barnabas, Saül-Paulus en Joannes-Marcus naar Cyprus, met bezoek aan proconsul [L.] Sergius Paul(us) – ca. 50: tweede missiereis (J.B. en J.M.) – 115-117: mislukte opstand en virtuele verdwijning van de Joodse bevolking – geleidelijke overgang van de Cyprioten tot het **christendom** verduisterd door tal van legenden (Barnabas [Salamis], Hêrakteidios [Tamasos], Auxibios [Soloi], Lazaros [Kition]) – drie Cypriotische bisschoppen op het Concilie van Nicea (325) – bezoek van keizerin-moeder Helena (327) – afgezien van de opstand van 115-117, verliep het leven op Cyprus rustig en vreedzaam

- 330-1191: *Byzantijnse (Oostromeinse) periode:*

361-363: anti-christelijke reactie onder Julianus de Apostaat – ca. 370: grote aardbeving verwoest Zuid-Cyprus – 366-402: Epiphanius metropoliet van Salamis – 431 en 488: erkenning, resp. bevestiging van de kerkelijke autocephalie (tegen de aanspraken van Antiochië) – 591: vestiging van een Armeense kolonie – ca. 620: Perzische aanval – tussen 649 en 963: 24 **Arabische raids** blijkbaar zonder (permanente) kolonisatie; massale deportaties in 649 (120.000) [o.l.v. Muawiya; dood van Umm-Haram] en 650 (50.000); periode van het Byzantijns-Arabisch condominium; ca. 691-698, onder Justinianus II (685-695): algemene en noodlottige volksverhuizing naar de Propontis en stichting van Nova Iustiniana in de buurt van Kyzikos; 806: aanval van de (Abassieden)kalief Harun ar-Rashid; 8ste-9de eeuw: ikonodoulen welkom tijdens beeldenstrijd – 963: duurzaam herstel van het Byzantijns gezag onder Nikephoros Phokas – 11de-12de eeuw: Cyprus militaire voorpost en aantrekkingspool voor kunstenaars – 1184-1191: ‘keizer’ Isaak Komnenos scheurt zich af van Byzantium

III. Latijnse ('Frankische') overheersing: Cyprus als kruisvaardersstaat

1191-1192: Richard Leeuwenhart (3de kruistocht, n.a.v. herovering van Jerusalem door Saladin in 1187) – Orde van de Tempel

1192-1489: **Lusignan-dynastie**

Guy de Lusignan, verdreven koning van Jerusalem, heer van Cyprus (1192-1194) – vanaf 1197, onder Guy's opvolger Amalrik (Amaury), **koninkrijk Cyprus** (leen van keizer Hendrik II) – Amalrik van 1198 tot aan zijn dood in 1205 ook koning van Jerusalem – de koningen van Cyprus voeren vanaf 1269 de (feitelijk inhoudloze [cf. definitief verlies van Jerusalem in 1244; val van Akko in 1291]) titel van koning van Jerusalem (Hugo III van Cyprus, I van Jerusalem) en vanaf 1393 (onder Jacobus I) ook die van koning van Armenië – feodale band met de roomse Keizer in 1246 verbroken – tijdens de kruistochten, vanaf 1192, vestiging van een grote Maronietische kolonie – hoogtepunt van het Latijnse koninkrijk onder Peter I (1359-1369) – vanaf de 14de eeuw is Cyprus het laatste bastion van de Christenheid in het oostelijk Middellandse-Zeegebied – in 1426 (slag bij Khirokitia) wordt Cyprus schatplichtig (vazalliteitsband) aan de Mamelouken (Egypte; aldaar in 1517 opgevolgd door de Turken) – 1489: abdicatie van koningin Caterina Cornaro ten voordele van de republiek Venetië

1489-1571: **Venetiaans bestuur**

1191-1571: vier eeuwen spanningen:

- Latijnse ('Frankische') bovenlaag; invoering van westerse feodaliteit, ridderorden (vooral Hospitaalridders = latere 'Orde van Malta'), clerus en klooster-gemeenschappen
- Griekse bevolking onderworpen
- Grieks-Orthodoxe kerk onderhorig aan de Latijnse hiërarchie (1260: *Bulla Cypria* van paus Alexander IV), met vervolgens opnieuw geleidelijke toenadering en wederzijdse beïnvloeding, mede door toedoen van koningin Helena Palaiologina (1442-1458)

IV. Turkse overheersing

Turkse invasie (onder sultan Selim II) en val van Nicosia in 1570; te Famagousta capituleert Marcantonio Bragadino voor Lala Mustafa op 15 augustus 1571 – [Overwinning in zeeslag bij Lepanto (= Naupaktos) reeds op 7 oktober 1571: psychologische ommekeer]

1571-1878/1914: meer dan drie eeuwen al dan niet vreedzaam samenleven van enerzijds Turkse heersers en kolonisten (vooral boeren en ambtenaren) en anderzijds Griekse bevolking (vooral handelaars) – immobilisme – bestuur vaak corrupt – Larnaka als 'venster op de wereld'

1609: Griekse dragoman

1660: bisschoppen door de Sultan erkend als woordvoerders van de Griekse bevolking

1750: moord op dragoman Christophakis

1754: aartsbisschop erkend als ethnarch (leider van de Griekse 'millet' [natie])

1779-1804/1809: Hadjigeorgakis Kornesios, 14de (en meest bekende) dragoman

1818-1821: nationale opstand; executie van de vier bisschoppen (onder wie aartsbisschop Kyprianos) en tal van Griekse notabelen

V. Britse Administratie

1878-1914: onder Turkse soevereiniteit

1914-1925: annexatie door Groot-Britannië

1925-1960: Britse kroonkolonie

Enosis-beweging (sedert 1931) streeft naar de verwezenlijking van een oude Byzantijnse droom: de aansluiting van Cyprus bij Griekenland – sedert 1954 *Taksim*-beweging (deling) bij de Turkse bevolking

1955-1959: vrijheidsstrijd van *EOKA A*' onder Georgios Grivas 'Dhigenis' (in 1954 geland bij Coral Bay); in totaal ca. 600 doden, onder wie 166 opstandelingen. Aan Turks-Cypriotische kant was er de para-militaire, pro-*taksim* 'Turkse Verzetsorganisatie', de *TMT* (1958-1974)

* * *

CYPRUS SEDERT 1960

16 augustus 1960: uitroeping van de republiek Cyprus, eenheidsstaat, met Griekenland, Turkije en het Verenigd Koninkrijk als garanten; twee soevereine Britse bases: Akrotiri (Episkopi) en Dhekelia, samen 256 km²; groeiend meningsverschil tussen voormalige bondgenoten Grivas (*enosis*) en Makarios (steeds meer voor onafhankelijkheid)

23 december 1963: begin van ernstige rellen tussen Grieks- en Turks-Cyprioten nadat men gepoogd had aan de (voor)rechten van de Turks-Cyprioten te tornen; dezen voelen zich bedreigd – sedert 26/12/63 Groene Lijn in Nicosia onder Britse supervisie; grondwet feitelijk buiten werking

Zoals ze werd geconcipieerd, heeft de Republiek nauwelijks 3 1/2 jaar bestaan

1964: UNO-interventie (maart); ontstaan van verschillende Turks-Cypriotische enclaves (20 à 25.000 personen), o.m. in Nicosia, Paphos en Larnaka en in het gebied van Kokkina-Mansoura, die aan regeringscontrole ontsnappen; terugkeer van generaal Grivas uit ballingschap, die de leiding krijgt van de nieuwe Nationale Garde; geslaagde aanval op Mansoura (door Turken gebruikt als wapeninvoerplaats); Kokkina houdt stand dank zij interventie van Turkse luchtmacht; Turks ultimatum

Troepenversterkingen vanuit Griekenland en Turkije

21 april 1967: militaire coup ('kolonels') en vestiging van dictatuur in Griekenland

november 1967: na mislukte Grieks-Turkse onderhandelingen (sept. 67), aanval van Grivas op de Turks-Cypriotische enclave van Kophinou; Turks ultimatum aanvaard door Griekse kolonels; Grivas opnieuw verbannen; december: 'voorlopige Turks-Cypriotische administratie'

1971: geheime, onwettelijke terugkeer (eind augustus) van Grivas naar Cyprus (landing te Pissouri); **EOKA B'** opgericht, dat opnieuw, zoals ten tijde van het Brits bestuur, maar nu tegen de wil van Makarios, streeft naar *enosis*; terroristische acties tegen Turks-Cyprioten

1972-1973: conflict van Makarios met de andere bisschoppen

27 januari 1974: overlijden van generaal Grivas in de clandestiniteit te Limassol

juli 1974: Griekse junta-regering (nu o.l.v. 'generaals'), op zoek naar populariteit, neemt zelf het initiatief tot *enosis*-actie; kan rekenen op de Cypriotische Nationale Garde, die geleid wordt door Griekse officieren – ontstaan van **kettingreactie**

2 juli 1974: zich bedreigd voelend door de Nationale Garde, eist Makarios het vertrek van de Griekse officieren, hetgeen de Nationale Garde niet neemt

15 juli 1974: aanval van de Nationale Garde op het presidentieel paleis; vlucht van Makarios naar Kykko, Paphos en vervolgens naar de Britten in Akrotiri; Nikos Sampson (voormalig *EOKA A'*-lid) president

20 juli 1974: eerste Turkse inval op het eiland 'ter bescherming van de Turks-Cypriotische minderheid'

Gevolgen:

- ca. 3500 Cypriotische slachtoffers; Grieken kunnen niet, Britten en Amerikanen wensen niet te interveniëren (Turkije NATO-lid); Turken bezetten 38,5 % van Cyprus
- feitelijke verdeling van het eiland; ca. 180 à 200.000 vluchtelingen (150.000 Gr naar Z; + 45.000 T naar N, proportioneel grootste aantal ter wereld; 1619 Grieks-Cyprioten vermist); één gemengd dorp: Pyla/Pile
- verwoesting en plundering van het Grieks cultureel erfgoed in het Noorden, dat zijn Grieks karakter en zijn economische voorspoed verliest, maar wel gespaard blijft van al te snelle modernisering

23 juli 1974: val van de militaire junta in Griekenland en afzetting van Sampson in Cyprus; Klerides interim-president

16 augustus 1974: wapenstilstand na tweede Turkse invasiegolf – Britten weerhouden Turkije van volledige verovering – Attilalijn

7 december 1974: terugkeer van Makarios († 1977)

15 november 1983: eenzijdige uitroeping van de Turkse Republiek van Noord-Cyprus, alleen door Turkije erkend; Noord-Cyprus is feitelijk een Turkse provincie geworden

24 april 2004: het UN-Annan-plan, dat voorzag in een hereniging op confederale basis, wordt bij referendum door de Turks-Cyprioten aangenomen maar door de Grieks-Cyprioten verworpen (statuut Turkse immigranten en militairen als voornaamste struikelsteen)

1 mei 2004: de Republiek Cyprus (enkel het Zuiden) treedt toe tot de Europese Unie; verkapte vorm van *enosis*? Griekenland is al lid sedert 1 januari 1981

1 januari 2008: de euro vervangt het Cypriotisch pond – het Noorden gebruikt de Turkse lira

11 juli 2011: ontploffing op de maritieme basis ‘Evangelos Florakis’ en vernieling van de nabijgelegen Vasilikos-electriciteitscentrale leiden tot politieke crisis en zware economische gevolgen

2012-2013: ernstige financiële en bankencrisis (gevolg van vorig punt en van situatie in Griekenland) – sedert 2016 herneemt economie

Alle herenigingspogingen met het Noorden liepen op niets uit. Lang zag het ernaar uit dat het klimaat verbeterde, maar, mede onder invloed van externe factoren (gasboringen op zee; reserves ontdekt in 2011 – gespannen politieke situatie in Turkije), leek alles weer onzeker. In juli 2017 werden de onderhandelingen stopgezet. Rusland wordt er door sommigen van verdacht stokken in de wielen te hebben gestoken. Vanaf maart 2024 werden de nauwe (economische, emotionele, religieuze, ...) banden met Rusland blijkaar doorgeknipt en koos Cyprus resoluut voor het Westen.

* * *

Presidenten van het onafhankelijke Cyprus (1960)

1. Makarios III (Michaël Mouskos) (1960-1977)
[Nikos Sampson: 15-23 juli 1974 – Glafcos Clerides: 23 juli-7 december 1974]
2. Spyros Kyprianou (1977-1988)
3. George Vasilou (1988-1993)
4. Glafcos Clerides (1993-2003)
5. Tassos Papadopoulos (2003-2008)
6. Dimitris Christofias (2008-2013)
7. Nicos Anastasiades (2013-2023)
8. Nikos Christodoulides (2023-....)

[*Noord-Cyprus*: Rauf Denktaş (1983-2005); Mehmet Ali Talat (2005-2010); Derviş Eroğlu (2010-2015); Mustafa Akıncı (2015-2020); Ersin Tatar (2020-....): geen internationale erkenning]

Aartsbisschoppen van ‘Nova Iustiniana en heel Cyprus’ sedert 1950

Makarios III (1950-1977)
Chrysostomos I (1977-2006)
Chrysostomos II (2006-2022)
Georgios III (2023-....)

Oppervlakte

9251 km²:

- *Zuiden*: 5896 km², incl. soevereine Britse bases (256 km²) en UN-bufferzone (278 km²)

- *Noorden*: 3355 km²

- landbouwgebied: 13,4%; bos: 18,8%

Bevolking

2016: 1.167.000, waarvan 831.000 (71%) in het Z (zonder de Britse en de UN-troepen) en 337.000 (29%) in het N (onder wie ca. 160 à 170.000 – meestal uit Oost-Anatolië afkomstige – Turkse ‘kolonisten’), waar ca. 40.000 Turkse militairen gestationeerd zijn; een beangstigende evolutie is de uitwijking (o.m. naar het VK en Australië) van vele duizenden (57?) Turks-Cyprioten (ongeveer de helft van de 116.000 uit 1974). Deze cijfers berustten grotendeels op schattingen en waren blijkbaar (zie de opeenvolgende Jaarboeken van de *Enc. Brit.* [laatste gegevens in Jb. 2017; Jb. na 2018 stopgezet]) aan schommelingen (en discussie) onderhevig. Alleszins had volgens Turks-Cypriotische bronnen (1999) het aantal Turkse immigranten dat van de nog aanwezige Turks-Cyprioten overtroffen. Het procentueel aantal bewoners van het Noorden nam/neemt de laatste jaren geleidelijk toe.

In het Noorden woonden tot vóór kort nog ca. 500 geïsoleerde Grieken (meestal oudere mensen; vooral op het Karpas-schiereiland) en enkele honderden niet gevluchte Maronieten (in drie dorpen), die onder speciale UNO-bescherming stonden; in het Zuiden waren er toen nog ca. 200 verspreid wonende Turken. Van 1974 tot 2003 was de grens (met UN-bufferzone) bijna hermetisch gesloten; de enige, sterk bewaakte, doorgang bevond zich bij het Uno-hoofdkwartier aan het Ledra-Palace-hotel. Vanaf 2003 kregen de Cyprioten gecontroleerde toegang tot elkaars gebied. Tot vóór de coronacrisis waren er zeven doorgangen, die toen tijdelijk werden gesloten en nu weer opengaan.

Bovendien moest/moet men rekening houden met

- 6.800 Britse militairen en ander personeel in de soevereine bases; 1080 UNO-soldaten (UNICYP) [aanvankelijk 6369!] (toestand **2018**)
- Russische en andere ‘zakenlui’, tal van overzeese (vaak Russische) maatschappijen, met zwaartepunt in Limassol
- jaarlijks meer dan 2.000.000 toeristen

Schatting midden 2022: ca. 1.244.186 inwoners voor gans Cyprus (inclusief UNFICYP en Britse troepen), waarvan 838.897 in het Zuiden (67%) – UNFICYP (14-06-22): 864 (797 militairen; 67 politiemensen) – ca. 7.195 Brits militair personeel en ca. 11.000 Cyprioten op de soevereine bases van Akrotiri en Dhekelia.

Voor het Noorden lopen de aantallen, naargelang de bron, enigszins uiteen. Één daarvan is 374.299, waarbij ook de kolonisten zijn gerekend.

Sedert de Russische inval in Oekraïne (24 februari 2022) wordt de situatie van de Russen in het Zuiden problematisch, wat niet zonder gevolgen blijft voor de lokale economie.

Pijnpunten volgens het UNO-rapport van 14 juni 2022: bufferzone onder druk (illegale incursies en bouwwerken) – Varoshaprobleem acuut sedert openstelling in oktober 2020 – devaluatie van de Turkse lira, wettelijk betaalmiddel in het Noorden – economische verschillen N-Z en feitelijke blokkade van het Noorden (havens, bijv.) – vluchtelingen crisis (13.235 asielaanvragen in 2021), waarbij velen vanuit het N via de bufferzone clandestien het Z (Europa!) trachten te bereiken, maar bij ontdekking terug de zone worden ingeduwd – tussen februari en april 16.000 Oekraïense vluchtelingen van wie 9647 om bescherming verzochten.

Positieve evolutie volgens hetzelfde rapport: sedert 2006 werkt een bi-communautaire commissie aan de opsporing van personen die verdwenen zijn tijdens de rellen van 1963-

1964 en de Turkse invasie van 1974. Van 1026 van de 2002 officieel als vermist geregistreerde personen werd inmiddels het stoffelijk overschot opgespoord, opgegraven, geïdentificeerd en aan de betrokken families teruggegeven.

* * *

De bevolkingssamenstelling van Cyprus bij de uitroeping van de republiek op 16 augustus 1960

Het gaat om de laatste betrouwbare volkstelling, die (met blijkbaar een kleine rekenfout) op 577.615 inwoners uitkwam. Naar etniciteit en religie werden ze als volgt ingedeeld:

Bevolkingsgroep	Taal	Godsdienst	Doctrine	Ritus	Kerk
442.521 Grieken = 76,61%	Grieks	Christendom	Orthodox	Byzantijns	Gr.-Orth. Kerk v. Cy. (autocephaal)
104.305 Turken = 18,06%	Turks	Islam	Sunnitisch	Hanifitisch	
30.744 anderen = 5,32% onder wie					
3.628 Armeniërs }	Grieks	Christendom	'Miaphysitisch' (feitelijk Orthodox)	Armeens	Arm.-Apost. Kerk (katholikossaat van Kilikië)
2.708 Maronieten } 1,6%	Grieks	Christendom	Katholiek	Maronitisch (West-Syrisch)	Katholieke Kerk (Maronitisch patriarchaat van Antiochië)
2.796 Latijnen }	Grieks	Christendom	Katholiek	Latijns	Katholieke Kerk (Latijns patriarchaat van Jerusalem)
Vreemdelingen (Britten, zigeuners, anderen, onbekend)					

Grieken sedert ca. 1250-1150 v.C.; Armeniërs sedert 591 n.C.; Latijnen sedert 1191 en opnieuw vanaf 1593; Maronieten sedert 1192; Turken sedert 1570.

Eteocyprioten en Phoeniciërs zijn in de Oudheid geleidelijk gehelleniseerd. De Joden zijn na de mislukte opstand van 115-117 nagenoeg verdwenen. Hittieten, Egyptenaren, Assyriërs en Babyloniërs, Perzen, Romeinen, Arabieren hebben het land niet (blijvend) gekoloniseerd.

Men houde er rekening mee dat er qua *doctrine* (*geloofsleer*) nauwelijks verschillen bestaan tussen oriëntaalse (niet-chalcedonische), orthodoxe en katholieke christenen. Het is vooral op grond van de *ritus* (die niet altijd kerk- of doctrinegebonden is) en van hun geloofsbeleving dat oosterse christenen zich van de Latijnen en van elkaar onderscheiden.

‘Inheemse’ Armeniërs (ca. 2500), Maronieten (5 à 7000) en Latijnen (ca. 2300), wettelijk erkende (en sterk gerespecteerde) bevolkingsgroepen met elk één buitengewone parlamentszetel (zonder stemrecht), hebben zich van bij de onafhankelijkheid als Grieken beschouwd, waardoor de Turks-Cyprioten nog meer geïsoleerd stonden. Daarnaast zijn er veel inwijkelingen die op religieus vlak bij één van deze groepen aansluiten. Het Armeens en Maronietisch Arabisch worden erkend als streektaal. De Latijnen zijn niet etnisch gebonden.